

Infrapunase kiirguse neeldumine

- IR spektroskoopiat kasutatakse üldiselt neeldumisspektroskoopia
- IR spektri tekketingimus:
- Selleks, et molekuli mingi võnkumine saaks ergastada IR kiirguse neeldumise toimel, peab selle võnkumise käigus muutuma molekuli dipoolmoment**
 - Mida suurem on dipoolmomendi muutumine, seda intensiivsem on neeldumine
 - Enamasti: mida polaarsem rühm, seda intensiivsem spektrijoon talle IR spektris vastab
 - Sümmeetrilised kaheaatomilised molekulid (N_2 , O_2 , H_2) ja üheaatomilised molekulid IR kiirgust ei neela

25.03.2019

7

Sideme polaarsus

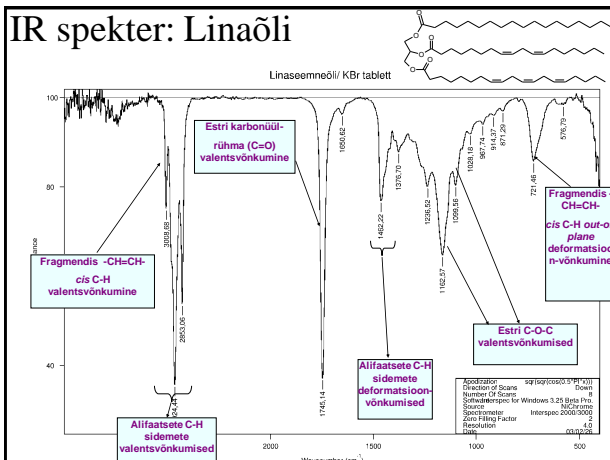
- Sideme polaarsust iseloomustab sideme dipoolmoment
 - Erinevalt molekuli dipoolmomendist pole sideme dipoolmoment range suurus
 - Sõltub pikkusest ja laengute jaotusest
- Mõnede sidemete umbkaused dipoolmomendid (D, Debye, $3.33564 \cdot 10^{-30} \text{ C} \cdot \text{m}$):

C-H	0.4
C-O	1.9
C=O	3.0
H-O	1.5

25.03.2019

8

IR spekter: Linaõli

Harmooniline ostsillaator

- Neeldumiste lainearve saab umbkaudselt ennustada:

$$\bar{\nu} = \frac{1}{2\pi c} \sqrt{\frac{f}{\mu}}$$

Jõukonstant
Ühik: N/m

- Taandatud mass:

$$\mu = \frac{m_1 \cdot m_2}{m_1 + m_2}$$

Taandatud mass

μ ühik on kg.
Aatommassi ühik:
 $1.66053886 \times 10^{-27}$

25.03.2019

10

Rühmade sagedused

- Massi mõju:

C-H	ca 3000 cm^{-1}
C-D	ca 2200 cm^{-1}
C-O	ca 1100 cm^{-1}
C-Cl	ca 700 cm^{-1}
- Jõukonstandi mõju:

	Jõukonstant (N/m)	
$\text{C}\equiv\text{O}$	2143 cm^{-1}	1800
$\text{C}=\text{O}$	ca 1700 cm^{-1}	1100
$\text{C}-\text{O}$	ca 1100 cm^{-1}	500

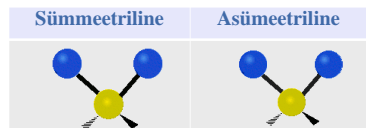
25.03.2019

11

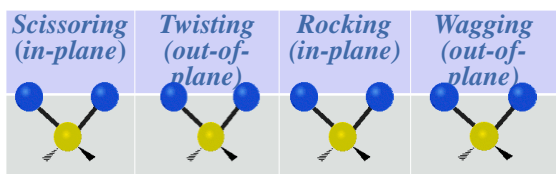
Võnkumiste tüübid

Allikas: Wikipedia

- Valentsvõnkumised** - muutub sideme pikkus

- Deformatsioonvõnkumised** - muutub sidemete vaheline nurk

Erinevate võnkumiste arv molekulis

- N -aatomilise molekuli erinevate võnkumiste arvu saab lihtsustatult leida:
 - mittelineaarne molekul: $3N - 6$
 - lineaarne molekul: $3N - 5$
- Sümmeetrilistes molekulides on osad võnkumised identsed - **kõdunud**

25.03.2019

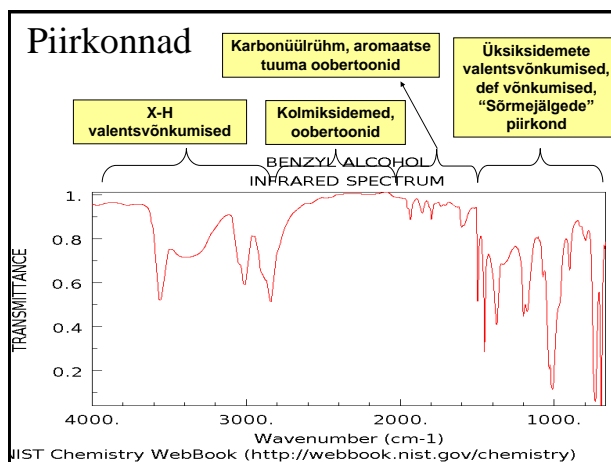
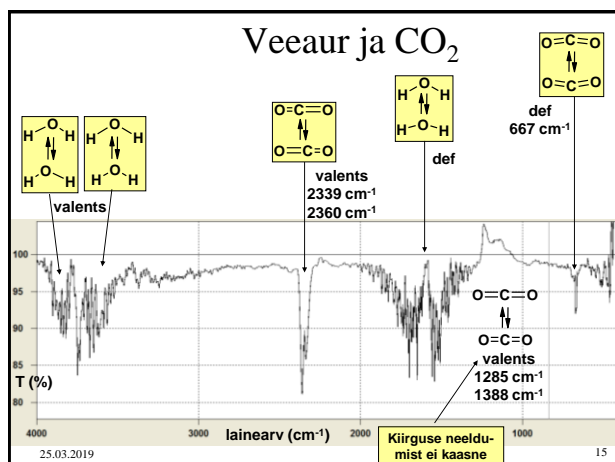
13

Võnkumiste kombineerumine

- Kui erinevad võnkumised hõlmavad sama fragmenti molekulis, siis nad kombineeruvad
- **Kombineerumine on seda ulatuslikum, mida lähemal ja sarnasemate massidega need fragmendid on**
 - Eriti ulatuslikult kombineeruvad erinevate sidemete võnkumised, kui sidemetes figureerib sama aatom
- Range vaatepunkt: iga võnkumise käigus võngub kogu molekul

25.03.2019

14

IR spektrite interpreteerimine

- Erinevalt MS v NMR spektrite interpreteerimisest ei ole IR spektreid reeglina võimalik "lõpuni" interpreteerida
- Põhilised lähenemised:
 - Rühmade karakteristlike neeldumiste kaudu
 - Võrdlusspektrite abil

25.03.2019

17

Infoallikad interpreteerimiseks

- Funktsionaalrühmade karakteristlikud sagedused
 - Paljudes raamatutes
 - Näiteks IR_Spektrite_Interpreteerimine.pdf ÕIS-is.
- Näidisspektrid:
 - <http://webbook.nist.gov/>
 - <http://sdfs.db.aist.go.jp/>
 - <http://www.sigmaaldrich.com/>
 - http://lisa.chem.ut.ee/IR_spectra/

25.03.2019

Põhimõtteskeem

- Väga sarnane UV-Vis spektroskoopialega

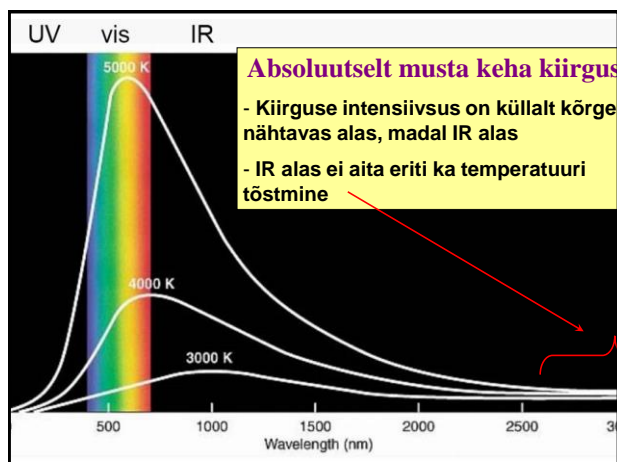
- Mõõdetakse aine poolt neelatud kiirguse intensiivsust
- Erinevad ained neelavad erinevatel lainepikkustel erineval määral
- Saadav info:
 - Neeldumise intensiivsuse järgi saab määrata **aine hulka**
 - Maksimumi kuju järgi **identifitseerida**

25.03.2019

Kiirgusallikad

- Infrapunane kiirgus on soojuskiirgus
- Kiirgusallikad on eeskätt **mitmesugused kuumad kehad**
 - Samuti IR laserid, kuid laserid on siiski küllaltki haruldased
- Võrreldes UV-Vis allikatega kipuvad **IR allikad olema vähem intensiivsed**
- Enamasti on kiirgusenergia profiil lähedane absoluutselt musta keha kiirguseprofiilile
- Koguenergia on võrdeline T^4 –ga
 - Vajalik on allika temperatuuri stabiliseerimine
- Spektraaljaotus järgib üldiselt Planck'i jaotust

25.03.2019

Kuuma keha kiirgusallikad

- Nernst'i varras
 - ZrO_2 - Y_2O_3 - ThO_2 segust pressitud varras
 - Kuumutatakse elektrivooluga
 - Töötemperatuur 1900 °C
 - Kuna materjali takistus temperatuuri tõustes alaneb, siis vajab toitevoolu kontrolli
 - Parem lähi-infrapunase spektroskoopia jaoks
- Globar
 - Ränikarbiidist varras, kuumutatakse elektrivooluga
 - Töötemperatuur 1200-1400 °C
 - Parem kesk-infrapunase jaoks
 - (Vajab jahutamist)

25.03.2019

22

Kuuma keha kiirgusallikad

- Hõõgukuum traat
 - Nikroomtraat
 - Oksüdeerub lõpuks õhu käes ja põleb läbi
 - Tema elu jooksul muutub tema poolt emiteeritav energia ja ka tema kuju
 - Odavam
 - Madal energia
 - Meie praktikumimasinas on ka see

25.03.2019

23

Materjalid

- Erinevalt UV-Vis spektrofotomeetriast ei ole IR spektroskoopias head universaalset kiirgust läbi laskvat materjali
 - Tavalised UV-Vis spektroskoopia materjalid klaas ja kvarts on piiratud kasutusala

25.03.2019

24

Material	Useful Range cm^{-1}	Refractive Index at 2000 cm^{-1}	General Properties
NaCl	40,000-626	1.52	Hygroscopic, water soluble, low cost, most commonly used material.
KCl	40,000-500	1.47	Hygroscopic, water soluble.
KBr	40,000-400	1.54	Hygroscopic, water soluble, slightly higher in cost than NaCl and more hygroscopic.
CsBr	40,000-250	1.66	Hygroscopic, water soluble.
CsI	40,000-200	1.74	Very hygroscopic, water soluble, good for lower wavenumber studies.
LiF	83,333-1425	1.33	Slightly soluble in water, good UV material.
CaF ₂	77,000-1110	1.40	Insoluble in water, brittle, soluble in acids and NH ₄ Cl.
BaF ₂	67,000-870	1.45	Insoluble in water, corrosive, to metals. Darkens upon exposure to short wavelength visible light. Store in dark.
AgCl	10,000-400	2.00	Insoluble in water, corrosive, to metals. Darkens upon exposure to short wavelength visible light. Store in dark.
AgBr	22,000-333	2.30	Insoluble in water, corrosive, to metals. Darkens upon exposure to short wavelength visible light. Store in dark.

Levinuim IR spektroskoopia materjal. Nõuab kuivatit. Nii spektromeetride detailid kui ka proovide aknad

Kallis, hügrokoopne, aga saab minna alla 400 cm^{-1} . Kallimates masinates

25

AgCl	10,000-400	2.00	Insoluble in water, corrosive, to metals. Darkens upon exposure to short wavelength visible light. Store in dark.
AgBr	22,000-333	2.30	Insoluble in water, corrosive, to metals. Darkens upon exposure to short wavelength visible light. Store in dark.
KRS-5	16,600-285	2.38	Insoluble in water, highly toxic, soluble in bases, soft, good for ATR work.
ZnS	50,000-760	2.22	Insoluble in water, normal acids and bases, brittle.
ZnSe	20,000-500	2.4	Insoluble in water, normal acids and bases, brittle.
Ge	5000-560	4.00	Brittle, high index of refraction.
Si	83,333-1430	3.40	Insoluble in most acids and bases.
UV Quartz	56,800-3700	1.45 Nat(D)	Unaffected by water and most solvents.
IR Quartz	40,000-3000	1.45 Nat(D)	Unaffected by water and most solvents.
Polyethylene	625-10	1.52	Low cost material for far IR work.

Kallis, Kuid hea. Vett ei karda. Koostis: 40% TlBr, 60% TlI

Kallis, Kuid hea. Vett ei karda

Väga hea, kui saab piirduda alaga ülalpool 2500 cm^{-1}

Veel üks hea materjal on teemant, laseb läbi $25000 \dots 100 \text{ cm}^{-1}$, väga kõva, hea ATR jaoks

29.11.2016

26

Lahustid

- Ka lahustite valik IR spektroskoopias on piiratud
- Tavalised lahustid – vesi, alkoholid, atsetoon, alkaanid, aromaatsed süsivesinikud – on **praktiliselt kõlbmatud**
- Enam-vähem sobivad
 - CCl_4 , C_2Cl_4
 - CDCl_3
 - CS_2
 - Mitmesugused freoonid
- Rusikareegel – lahusti molekulis ei tohiks olla sees vesinikuaatomit

25.03.2019

27

Detektorid

- Ideaalse detektori omadused:
 - Kõrge tundlikkus
 - Kõrge signaal-müra suhe
 - Linearsus
 - Lai lainepikkuste ala
 - Kvantsaagis (milline osa kvantidest detekteeritakse) kõrge
 - Pimevool madal
 - Reaktsioon kiire
 - Stabiilsus
 - Madal hind
 - Kasutusmugavus

25.03.2019

28

Detektorid

- **IR kvantide energia on madal**
- Seetõttu on fotoelektriliste detektorite kasutamine raskendatud
 - UV-Vis kiirguse juures on fotoelektrilised põhilised (fotoelektronkordisti, fotodiodid)
- IR detektoreid on põhiliselt 4 tüüpi:
 - Termilised
 - **Püroelektrilised**
 - **Fotojuhtivusel baseeruvad**
 - Pneumaatilised/fotoakustilised

25.03.2019

29

Püroelektrilised detektorid

- Kasutatakse püroelektrilist materjali
- Elektriväljaga polariseerimisel püroelektriline materjal säilitab oma polarisatsiooni
- Asetades sellise materjali kihi kondensaatori plaatide vahele, saame seadme, mis temperatuurimpulsside mõjul annab elektrimpulsse
- Tavalisim: **deutereeritud triglütsiinsulfaat (DTGS)**
- Meie praktikumimasinas on ka see

25.03.2019

30

DTGS

- Püroelektrilisel materjalil on nn Curie temperatuur, temperatuur, mille juures ta kaotab oma polarisatsiooni
 - DTGS 57-62 °C
 - TGS 49 °C
- DTGS omadused:
 - **Kiiretoimeline**
 - Lainearvude vahemik lai: 12 000 – 350 cm⁻¹
 - Tundlikkus üsna kehv
 - Küllalt odav, kasutusel odavamates masinates

25.03.2019

31

Fotojuhtivusdetektorid

- Põhimõte:
 - Pooljuht on kantud mittejuhtivale alusele
 - IR kiirgus lööb mittejuhtivaid valentselektrone juhtivustsooni
 - Seega juhtivus on sõltuvuses pealelangeva kiirguse energiast
 - Konkreetsed detektorid:
 - Pliisulfiid (lähi-infrapunane ala)
 - Elavhõbe-Kaadmium-Telluriid (MCT) (kesk-infrapunane ala)

25.03.2019

32

MCT detektor

- MCT – Elavhõbe-kaadmium-telluriid
- Küllaltki kõrge tundlikkusega
- Kiire reaktsioonijaga
- Vajab jahutamist vedela lämmastikuga (77 K)
- Lainearvude vahemik: 11 000 – 600(400) cm⁻¹
- Kallis
- Kasutusel kallimates masinates ja keerukamates rakendustes (IR mikrospektroskoopia jne)

25.03.2019

33

MCT detektor

- Miks vaja jahutada?
- Toatemperatuuril on juba mõnede osakeste soojusenergia piisav selleks, et toimuks elektronide üleminek:
 - Osakeste keskmine kineetiline energia, 300K:
 $E = 3/2 RT = 3.7 \text{ kJ/mol}$ (Boltzmanni jaotus)
 - IR kvantide energia:
4000 cm⁻¹ 48 kJ/mol
400 cm⁻¹ 4.8 kJ/mol
- Vajab jahutamist vedela lämmastikuga (77 K)
 - Osakeste keskmine kineetiline energia, 77K:
 $E = 3/2 RT = 0.96 \text{ kJ/mol}$

25.03.2019

34

Aparaatide konstruktsioon

- Universaalmasinatel kaks põhilist:
 - Dispersiivne (monokromaatoriga)
 - Klassikaline
 - Praktiliselt sama ehitusega, mis kahekiireline UV-Vis spektrofotomeeter
 - Praeguseks peaaegu ei toodeta
 - **Fourier' teisendusel (FT) põhinev**
 - Praegu täielikult domineeriv
 - Vaatleme vaid seda
- Mittedispersiivsed (ND) IR analüsaatorid
 - Enamasti mitmesugused gaasianalüsaatorid
 - Filtritrel baseeruvad

25.03.2019

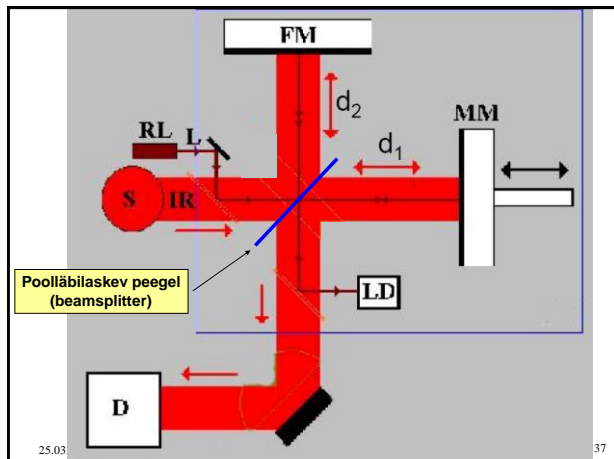
35

FT IR spektromeeter

- Masina südameks on Michelsoni interferomeeter
- Selle asemel, et skaneerida läbi lainepikkusi (nagu UV-Vis spektrofotomeetrias), registreeritakse kiirguse võngete profiil e. signaali intensiivsuse muutumine ajas
- Saadaks nn **time-domain** spekter e interferogramm
- Sellele rakendatakse nn Fourier' teisendus ja saadaks nn **frequency domain** spekter
 - See ongi sisuliselt see normaalne spekter

25.03.2019

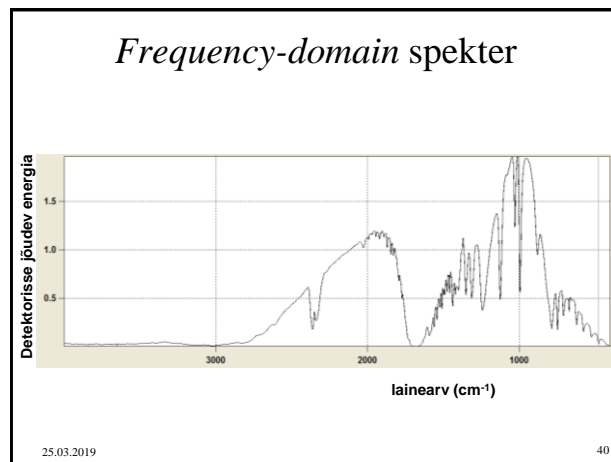
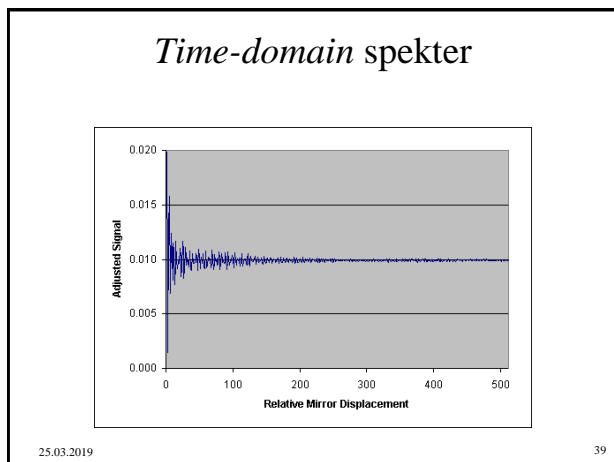
36

Michelsoni interferomeeter

- Konstruktivne interferents:
 $2(d_1 - d_2) = n \cdot \lambda$
- Destruktiivne interferents:
 $2(d_1 - d_2) = (n + 1/2) \cdot \lambda$
- Osutub võimalikuks kirjutada kiirguse käik üles ja saada *time-domain* spekter!

25.03.2019 38

Fourier' teisendus (1)

- Interferogramm on matemaatiliselt kirjeldatav järgmiselt:

$$I(\Delta d) = \int_{-\infty}^{+\infty} B(\bar{\nu}) \cos(2\pi\bar{\nu}\Delta d) d\bar{\nu}$$

- Δd on liikuva peegli suhteline nihe nullasendist
- $\bar{\nu}$ on lainearv
- $B(\bar{\nu})$ on spektraalne intensiivsus (väljendatuna mistahes moel) lainearvul $\bar{\nu}$

25.03.2019 41

Fourier' teisendus (2)

- Rakendades interferogrammile Fourier' teisenduse, saame:

$$B(\bar{\nu}) = \int_{-\infty}^{+\infty} I(\Delta d) \cos(2\pi\bar{\nu}\Delta d) d\Delta d$$

- Intensiivsuse sõltuvus lainearvust polegi midagi muud kui nn *frequency domain* spekter

25.03.2019 42

FT IR eelised

- Jacquinot' eelis: **Signaal-müra suhte kasv**
 - Kasutatakse ära kogu kiirgus
- IR allikad on nõrgad
- IR detektorid on madala tundlikkusega
- **Seega on väga oluline signaal-müra suhet igal võimalikul moel kasvatada**
 - UV-Vis puhul see ei anna eriti efekti, kuna allikad on intensiivsed ja detektorid tundlikud
 - Lisaks oleks märksa lühema lainepikkuse tõttu mehaanika väga keerukas

25.03.2019

43

FT IR eelised

- Fellgett'i eelis: **Spektri saab registreerida kiiresti**
- Kiire registreerimine võimaldab registreerida palju spektreid ja keskmistada
- Meie masinal kulub ühe spektri jaoks 8 s
 - UV-Vis puhul: dioddrivi

25.03.2019

44

FT IR eelised

- Connes'i eelis: **Lainepikkuste skaala on väga usaldusväärset paigas**
- Eeldus keskmistamiseks ja mitmesugusteks mahalahutamisoperatsioonideks
 - Kasutatakse segude analüüsimisel

25.03.2019

45

FT IR eelised/puudused

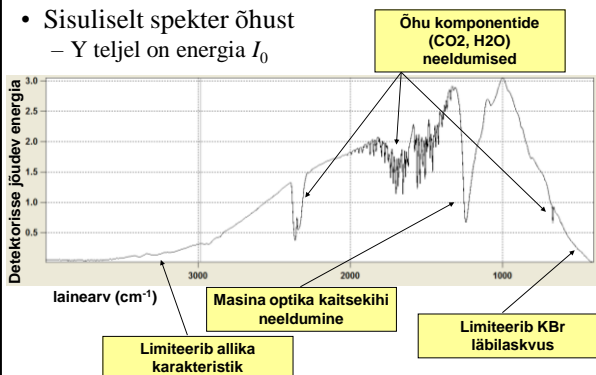
- Veel eeliseid:
 - Praktiliselt puudub hajuskiirguse probleem
 - Lahutusvõime on konstantne üle kogu skaala
 - Spektrites puuduvad katkestused
- Puudused:
 - Kallimad
 - Vaja on kiiretoimelist detektorit
 - Masinad on ühekiirelised
 - Siit tuleneb vajadus allika ja detektori ülima stabiilsuse järele

25.03.2019

46

Ühekiireline taustaspekter

- Sisuliselt spekter õhust
 - Y teljel on energia I_0

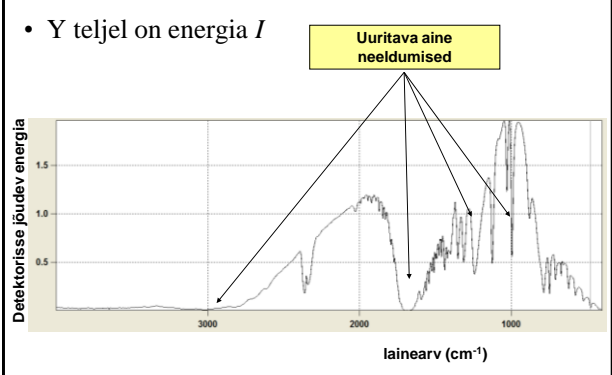

25.03.2019

47

Ühekiireline spekter ainest

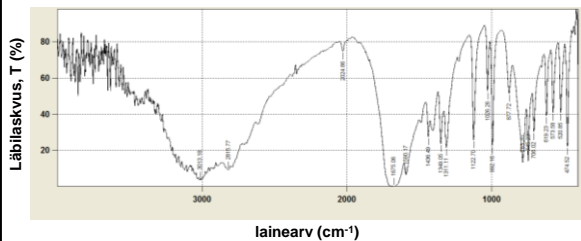
- Y teljel on energia I

25.03.2019

48

Kombineeritult: läbilaskvus

$$T = \frac{I}{I_0} \cdot 100\%$$

25.03.2019

49

Proovi käsitlemise klassikalised võimalused

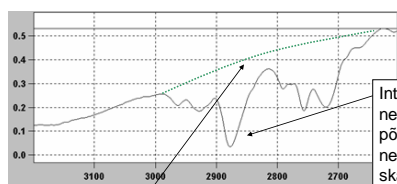
- KBr tablett
 - Kõlbab eeskätt kvalitatiivse analüüsi jaoks
 - Lihtne, odav
- Vedelikukile
 - Sama, aga piiratud vedelikega
- Lahus
 - Kõlbab paremini kvantitatiivseks analüüsiks
 - Lahusti segab
- Gaasiküvett
 - On nii tavalisi kui paljude peegeldustega (võimaldab mitmemeetriseid kihipaksusi)

25.03.2019

50

Lahus, lahusti

- Taustaspekter lahustiga (tetrakloroetüleen, $b = 1$ cm):

Hüpoteetiline ideaalne lahusti

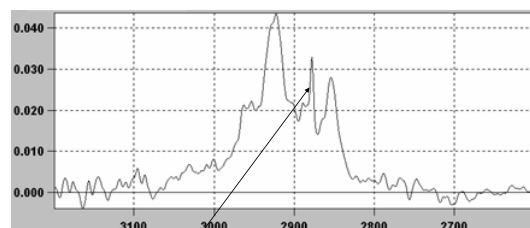
Intensiivne lahusti neeldumine, mis põhjustab neelduvuse skaalas spektritel lainearvude vahemikus 2860-2900 cm^{-1} müra

25.03.2019

51

Lahus, lahusti

- Õlireostus samas lahustis:

Müra, mis on põhjustatud lahusti intensiivsest neeldumisest

25.03.2019

52

Proovi käsitlemise moodsad võimalused

- Peegeldus-spektroskoopia
 - **Attenuated total reflectance**,
 - Nõrgendatud täielik sisepeegeldus, **ATR**
 - See on praegu tablette välja tõrjumis
 - **Diffuse reflectance**
 - Difuusne peegeldus
- IR mikrospektroskoopia
 - Üliväikesed proovid
 - *Imaging*

25.03.2019

53

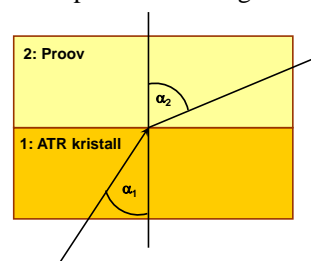
ATR Põhimõte

- Valguse liikumine erineva optilise tihedusega keskkondade vahel

$$n_1 > n_2$$

$$v_1 < v_2$$

$$\frac{v_2}{v_1} = \frac{n_1}{n_2} = \frac{\sin \alpha_2}{\sin \alpha_1}$$

25.03.2019

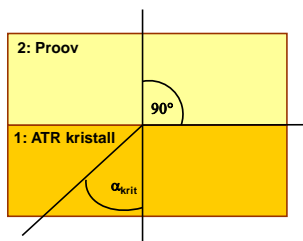
54

ATR Põhimõte

- Sisepeegelduse kriitiline nurk:

$$\frac{n_1}{n_2} = \frac{1}{\sin \alpha_{\text{krit}}}$$

$$\sin \alpha_{\text{krit}} = \frac{n_2}{n_1}$$

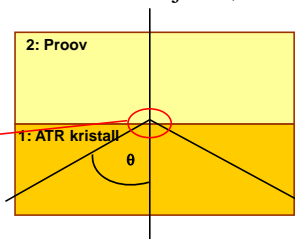

25.03.2019

55

ATR Põhimõte

- Kui $\theta (\alpha_1) > \alpha_{\text{krit}}$, siis toimub **täielik sisepeegeldus**
- α_{krit} sõltub keskkondade murdumisnäitajatest, on seda väiksem, mida:
 - suurem on n_1
 - väiksem on n_2
- Osa kiirgust läbib proovi
- Proovi läbivat kiirguse osa nimetatakse “*evanescent wave*”

25.03.2019

56

ATR proovide käsitlemise meetodina

- Eelised
 - Kiire
 - Pole vaja proovi ette valmistada
 - Spektreid saab peaaegu mistahes tahketest või vedelatest ainetest
- Puudus
 - Spektrijoonete suhtelised intensiivsused on erinevad läbilaskvuse režiimis registreeritud spektritest
 - Aga see on korrigeeritav

25.03.2019

57

IR spektroskoopia rakendused

- Struktuuranalüüs
- Keemiline analüüs
 - Gaasid
 - Toiduained
- Materjaliuuringud
 - Polümeerid
 - Pindkiled
 - kunstiohjektid

25.03.2019

58